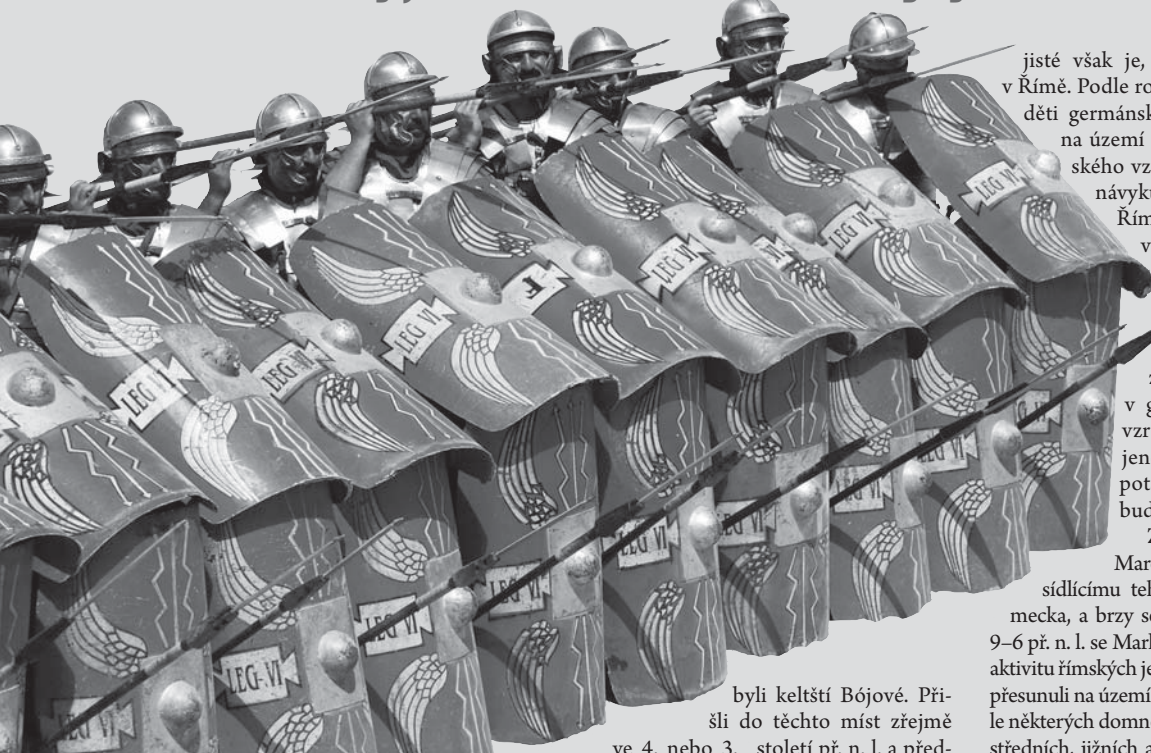

Římané v Čechách

Ještě před pár lety byli archeologové přesvědčeni, že **vojáci nejmocnější starověké říše se na území dnešní České republiky vyskytovali jen zcela výjimečně. Poslední objevy však naznačují, že skutečnost mohla být jiná**

VLADIMÍR SOCHA,
HISTORIK

jisté však je, že mládí strávil převážně v Římě. Podle rozšířeného zvyku byly tehdy děti germánských velmožů vychovávány na území říše a dostávalo se jim římského vzdělání i tamních kulturních návyků (tento zvyk zajišťoval Římu zároveň pojistku proti vzpouře i vklad do budoucích diplomatických vztahů). V té době ještě mohl Řím vyjednávat ze svrchované pozice síly, v germánském světě však již vzrůstala všeobecná nespokojenost a jednotlivé kmeny se potají připravovaly na možnou budoucí vzpouru.

Zřejmě v roce 9 př. n. l. se Marobud vrátil ke svému kmeni, sídlícímu tehdy v oblasti středního Německa, a brzy se stal jeho králem. Mezi lety 9–6 př. n. l. se Markomani v reakci na vojenskou aktivitu římských jednotek v Německu postupně přesunuli na území dnešní České republiky. Podle některých domněnek osídlili především oblast středních, jižních a částečně snad i východních Čech.

↳ Díky tvaru štítů a disciplíně vojáků byly řady římských legií téměř nerozbitné

Římská říše je po právu považována za jeden z nejmocnějších a nejvýznamnějších státních útvarů starověku. Je-li vůbec možné o některé z tehdejších mocností mluvit jako o mnohonárodnostní supervelmoci, připadá v úvahu jediné Řím a snad ještě Peršská říše. Na vrcholu své moci počátkem 2. století našeho letopočtu dosahovala rozloha Římské říše téměř šesti milionů čtverečních kilometrů a počet obyvatel se pohyboval kolem 90 milionů, což mohlo představovat až čtvrtinu tehdejší světové populace! Není tedy divu, že římské diplomatické uspořádání zvané Pax Romana platilo na většině známého území tří kontinentů.

Středomořská oblast tvořila těžiště moci Říma, problémovým koridorem však tradičně byl východ a sever státu. V případě severních hranic říše představovali stále nebezpečí silní germánské bojovníci, kteří se ve stále větších počtech usídlovali v severní a střední Evropě. Území, které různé germánské kmeny ovládaly, nazývali Římané nelichotivě „barbarikum“. Součástí tohoto dle jejich mínění „necivilizovaného“ prostoru byla pochopitelně také oblast dnešní České republiky. Až do nedávné doby však platil předpoklad, že římský vliv se v Čechách příliš neuplatnil a obávané legie se vyskytovaly okrajově a víceméně epizodicky jen na jižní Moravě.

BARBARSKÉ ČECHY PROTI ŘÍMU

Prvními obyvateli našeho geografického prostoru, které již známe konkrétním jménem,

byli keltští Bójové. Přišli do těchto míst zřejmě ve 4. nebo 3. století př. n. l. a představovali zde vůdčí etnický element až zhruba do konce posledního století před změnou letopočtu. Od Bójů odvozuji české země svůj latinský název Bohemia i pozdější německé Böhmen (původně Boiohaemum – země Bójů, jak se dozvídáme od římského historika Tacita). Keltské obyvatelstvo u nás zanechalo nesmazatelnou stopu nejen v podobě zakopaných depotů duhovek (keltských mincí) a opevněných sídlišť zvaných oppida (např. Závist nad Zbraslaví, Stradonice u Berouna), ale údajně také v zeměpisných názvech řek (např. Albis – Labe, Isara – Jizera).

Od 2. století př. n. l. však byli Keltové vystavováni stále častějším nájezdům germánských kmenů. Začali se proto stahovat na území dnešního jihozápadního Slovenska a Rakouska. Na přelomu letopočtu již bylo v Čechách zřejmě víc Germánů než Keltů. Naše území se tedy stalo přímou součástí germánského barbarika, jež představovalo hrozbu i výzvu pro všechny římské císaře prvních tří století našeho letopočtu.

PŘÍPRAVA NA ÚTOK

Na přelomu letopočtu se v Čechách usídlil především germánský kmen Markomanů. Markomané se v historických pramenech objevují již kolem roku 58 př. n. l. v souvislosti s odbojem proti slavnému Juliu Caesarovi. Tomuto kmeni vládl s titulem „král“ Marobud – vlastně první historicky doložený panovník v našich dějinách, známý podle osobního jména. O jeho dětství prakticky nic nevíme,

KDE SÍDLIL MAROBUD

Literárně vědcůna a často popularizovanou archeologickou ambicí se stalo pátrání po někdejších sídle krále Marobuda, které se mělo nacházet kdesi v prostoru středních Čech. Pro tento účel byly podrobně studovány zprávy soudobých historiků a byl zkoumán plošný profil terénu, který by dávným popisům odpovídal. Z období germánského osídlení se však na našem území prakticky nezachovaly žádné výšinné polohy s fortifikacemi. Dlouho je také prosazována verze, že Marobud mohl sídlit na některém opuštěném keltském oppidu (za možné kandidáty byly přitom označovány sídliště Závist nad Zbraslaví nebo s menší pravděpodobností také Stradonice na Berounsku). Sídlo markomanského krále ale mohla tvořit i dosud neobjevená soustava rozsáhlých dvorců.

Na základě archeologických nálezů ve středních Čechách by s Marobudem a jeho vojenskou družinou mohly souviset objevy ze dvou rozsáhlých a bohatých pohřebišť z počátku našeho letopočtu v Dobřichově-Píchoře vedle Peček a v Třebusicích na Slánsku (možná největší pohřebiště z doby římské na našem území). **Pravděpodobné zeměpisné vymezení někdejšího centra Marobudovy říše je podle většiny autorů možné spatřovat v oblasti mezi Kladenskem a Kolínkem.**

➔ Římská říše v roce 117 za císaře Trajana, kdy dosáhla největšího územního rozmachu

SLOVNÍČEK

Pax Romana – v latině „římský mír“, dlouhé období relativního vojenského klidu a minimální římské expanze zhruba v letech 27 př. n. l. až 180 n. l. (iniciátorem byl císař Augustus). Zároveň také přeneseně nadvláda a uspořádání politických vztahů Říma k jiným státním útvarům.

Barbarikum – především v díle pozdějších antických autorů jde o označení území, obývaného „barbary“, tj. cizinci mimo území Římské říše. Rozkládalo se severně a východně od dunajské a rýnské hranice na území germánských kmenů.

Depoty – v archeologii označení hromadných náleží, například mincí.

Oppidum – latinské označení vyvýšených opevněných sídlišť, obývaných především galským obyvatelstvem (Kelty). Vlastní keltské označení se nedochovalo.

Limes – také Limes Romanus, od císařského období hranice říše. Oddělovala vlastní území Římské říše od okolního, především germánského území. Součástí byly přirozené překážky (řeky) i umělé hranice s příkopem a valem, případně zdí nebo palisádou. Část tohoto opevnění se nacházela také na území dnešního Slovenska (pevnost Komárno).

Fortifikace – v podstatě opevnění, hrazení nebo soustava hradeb chránící obvykle nějaké sídliště či objekt.

PŘEDSLOVANSKÉ DĚJINY V ŘÍMSKÝCH KLEŠTÍCH

Marobud byl velmi schopný vládce a dokázal si podmanit mnohé okolní kmeny. Svoji moc rozšířil na Slezska a některé další oblasti. Relativně brzy dokázal vytvořit mocnou říši a po římském vzoru dokonce vybudoval rozsáhlou stálou osobní armádu. Jeho moc ovšem vzrostla až příliš a Římu vyrostl v prostoru střední

Následná výprava římského vojenského kontingentu do nitra Marobudovy říše (v roce 6 n. l.) je vlastně první známou vojenskou operací, týkající se přímo našeho území. Jde o vůbec první přesné datum v našich dějinách a někdy je dokonce neoficiálně považováno za počátek českých (ovšem předslovanských) dějin. Tažení se osobně zúčastnil také významný historik a římský důstojník Velleius Paterculus,

NA PŘELOMU LETOPOČTU SE ČECHY STALY SOUČÁSTÍ GERMÁNSKÉHO BARBARIKA, KTERÉ BYLO HROZBOU PRO VŠECHNY ŘÍMSKÉ CÍSAŘE PRVNÍCH TŘÍ STOLETÍ NAŠEHO LETOPOČTU

Evropy nový mocenský konkurent. Bylo tedy jen otázkou času, kdy mezi nově vzniklou germánskou mocností a ostražitou supervelmocí dojde k ozbrojenému konfliktu. Přes veskerou Marobudovu snahu vést vůči Římanům neutrální a opatrnou politiku totiž převládlo odvčké římské přísloví o nutnosti preventivní války.

díky kterému se o výpravě dochovaly podrobnější zprávy. Jedním z hlavních velitelů celého kontingentu byl budoucí císař Tiberius (vládl v letech 14–37 n. l.). Útok na „jediného nepodmaněného nepřítele v Germánii“ byl údajně veden ze dvou směrů – z vojenského tábora Carnunta (u dnešní Vídně) v Noriku a od vo-

jenského tábora Mogontiaca (dnešní Mohuč). Oba proudy mířily ze dvou jižních směrů do oblasti středních Čech, představujících střed Marobudovy říše. Mělo tedy jít o jakýsi strategický obchvat, při kterém Římané chtěli sevřít Marobudovy oddíly do kleští.

PROZÍRAVÝ VLÁDCE, SPOJENEC ŘÍMA

Velképěle válečné tažení římských legií proti Marobudovi však bylo přerušeno, neboť v římské provincii Panonie (území dnešního Maďarska, Chorvatska a Slovinska) vypuklo povstání a vrchní velitel Tiberius byl nucen vydat se na pomoc panonským posádkám. Marobud se tehdy projevil jako prozíravý vládce a nevyužil dočasně římské nevýhody k riskantnímu protiútoku. Ve skutečnosti s mocným protivníkem dokonce urychleně uzavřel smlouvu o přátelských vztazích a vzájemném neútočení, která mu na dlouhou dobu přinesla klid a upevnění moci.

Marobudův charakter znovu prošel těžkou zkouškou v roce 9 n. l., když v Germánii vypuklo rozsáhlé povstání pod vedením cheruského knížete Arminia. Povstání bylo završeno známou římskou katastrofou v Teutoburském lese, kde Germáni dokázali pomocí lsi zlikvidovat celé tři římské legie Quinctilia Vara. Přestože od Marobuda v této chaotické době odpadly některé podříze-

né kmeny, zachoval věrnost Římu a k povstání se nepřipojil. Podle historika Velleia Patercula dokonce Marobud od Arminia obdržel darem (možná však spíše jako vyhrůžku) Varovu hlavu.

V roce 18 n. l. byl germánský král svržen jakýmsi Katvaldou, vymaným šlechticem, který předtím získal spojení u Gótů na dolní Visle

ZÁHADNÉ „ŘÍMSKÉ“ STAVBY

S Římany a jejich přítomností na území dnešní České republiky bývá již dlouhou dobu spojováno množství historických památek, které však v drtivé většině případů pochází až z podstatně mladšího období. **V minulosti byla již českými romantickými učenici označována velká část germánských stavebních památek za římské, a to především z důvodů nacionálních; nechyběla však také ekonomická motivace při výrobě různých uměleckých padělků, vydávaných za díla římské provenience.**

Mezi historické stavby, vydávané mylně za římské památky, patří množství především středověkých věží, hradů nebo samostatných fortifikací. Příkladem může být zvláštní věž, zvaná paradoxně „Markomanka“. Tato masivní hranolovitá stavba, která je součástí hradu Zvíkov, je vysoká asi 20 metrů a tvoří ji hrubě opracované kvádry s podivnými (zřejmě původními kamenickými) značkami, které již dlouho nedávají spát „záhadologům“ u nás ani v zahraničí. Věž je zřejmě starší než zbytek Zvíkovského hradu, který zde byl vystavěn Přemyslem Otakarem I. a jeho následníkem Václavem I. počátkem 13. století.

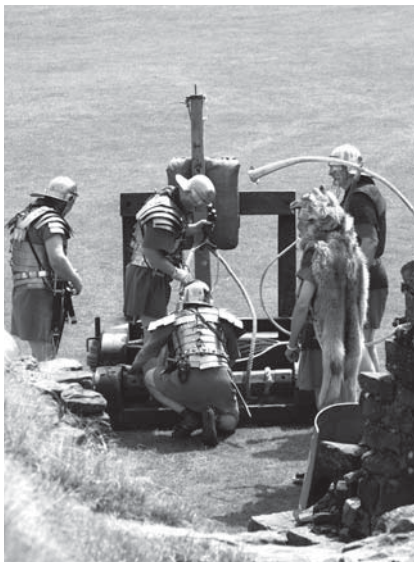
Věž, zvaná také „Hlízová“, do architektonického rámce hradu navíc ani viditelně nezapadá. Některé původní teorie ji přisuzovaly dokonce již Keltům, kteří zde na soutoku Vltavy a Otavy sídlili již v 6.–5. století př. n. l. Jiné v ní vidí římskou strážní věž z období Markomanských válek. **Tvarově se Markomanka opravdu podobá tvrzím, jaké Římané stavěli již od dob Marca Aurelia na Dunaji a Rýně právě při válečných taženích proti Markomanům, v tomto bodě však podobnost víceméně končí. Dodnes není původ věže zcela jistý, pravděpodobně se však jedná skutečně až o středověkou stavbu, postavenou nedlouho před nebo po samotném dokončení hradu.**

Podobnou (i když poněkud méně známou) Římanům přisuzovanou stavbou je také Černá věž v Chebu, jež ve skutečnosti představuje součást středověkého opevnění města. Mezi údajně římské lokality u nás mělo patřit také obětiště u západočeské Aše nebo dokonce oblast dnešních **Karlovyh Varů, kterou prý Římané již tehdy navštěvovali kvůli blahodárným účinkům horkých termálních pramenů.**

V těchto případech je však již přání matkou myšlenky. Římané se na našem území bezpochyby vyskytovali, koupele si ale nejspíš užívali maximálně tak v Mušovském táboře na jižní Moravě.

➔ Hlízová věž, zvaná také Markomanka, která je nejstarší částí hradu Zvíkov

a vrátil se s cílem připravit jej o vládu. Marobud se následně uchýlil pod římskou ochranu, čímž si zřejmě zachránil život (na rozdíl od Arminia, který za nejasných okolností římskou trestnou výpravu nepřežil). Bývalý král Markománů byl Římany internován a zbytek života strávil v Ravenně, kde byl po své smrti kolem roku 37 n. l. také pohřben.

Takový byl tedy v krátkosti osud prvního vládce Čech, který by si jistě zasloužil větší pozornost, než jaká je mu v učebnicích i odborných textech dosud věnována. Marobud byl z dlouhodobého hlediska mnohem úspěšnější než glorifikovaný Arminius, protože na rozdíl od jeho jednorázového vítězství dokázal jako první v historii vybudovat pevný státní útvar Germánů. Ten navíc po dlouhou dobu konsolidoval jak politicky, tak diplomaticky.

MARCUS AURELIUS NA MORAVĚ

Druhou významnou etapou dějin našeho území v souvislosti s Římem bylo období tzv. Markomanských válek (165/6–180 n. l.). Dlouhotrvající boje byly vyvolány masivními přesuny germánských kmenů, které se snažily proniknout k hranicím a osídlit vnitřní území říše. Markománé a Kvádové, sídlící z velké části na území Čech a Slovenska, jim zřejmě nejdříve povolovali průchod přes své území až k římskému limitu. Teprve pod dojmem destabilizace situace na hranici se tyto mocné kmeny postavily do čela povstání.

Cílem příhraničních germánských skupin však nebylo získat půdu, ale spíše kořistit. Vývoj konfliktu se zpočátku vyvíjel pro útočící Germány nadějně. Po prolomení hranice opouštěli bažinaté lesní mýtiny a směřovali do oblastí s kvalitnější půdou a nabízející se kořisti. Římanům situaci komplikovala morová epidemie, kterou domů zavlekli legionáři z východního tažení a která kosila vojáků po tisících. Po sérii velmi náročných a vyčerpávajících vojenských akcích se císaři Marcu Aureliovi (vládl 161–180 n. l.) podařilo invazi zastavit.

Během protiofenzív proti Kvádům pobýval císař nějaký čas i na Slovensku u ústí Váhu. Legenda o zlatém dešti, která se pojí k jedné z mnoha událostí dlouhých válek, se odehrála v roce 173 nebo 174 právě na území jižního Slovenska, podle jiných interpretací však spíše na jižní Moravě. Také své proslulé „Hovory k sobě“ napsal Marcus Aurelius při pobytu „v území Kvádů nad Granouou“ (tedy dnešním Hronem). Je velmi pravděpodobné, že císař během válečných kampaní uvažoval o zříze-

ní nových provincií, z nichž jednou měla být Markomanie – tedy území odpovídající zhruba dnešním Čechám a části Slovenska. Vzhledem k praktickým obtížím a změně politické situace po císařově smrti ale k podobnému kroku nikdy nedošlo. Archeologické nálezy z poslední doby však skutečně nasvědčují minimálně průzkumným římským aktivitám v nepřátelském vnitrozemí zamýšlené budoucí provincie.

ROZSÁHLÉ VOJENSKÉ TÁBORY

Jaké hmotné prameny máme k dispozici, co se týče skutečné přítomnosti Římanů na našem území? Dlouho se předpokládalo, že Čechy byly pouze příhraniční oblastí, do které okovaná bota římského vojáka vstoupila jen ve výjimečných případech. Vztahy mezi Římem a českým germánským prostorem tak byly interpretovány pouze na základě neagresivních kontaktů v podobě ekonomických a diplomatických vztahů. Až v posledních zhruba dvou desetiletích přinesly první ovoce nové archeologické postupy, mezi nimi například letecká archeologie.

Právě díky tomuto způsobu průzkumu byly v roce 1991 odhaleny a následně i výzkumem potvrzeny první římské tábory na našem území na jižní Moravě. Jednalo se o lokality Mušov – Na Pískách, Ivaň a Přibice. V dalších letech přibylo několik nálezů římských vojenských objektů také na Břeclavsku (a zřejmě i Hodonínsku a Znojemsku), ty však nebyly uspokojivě potvrzeny. Tábor v Mušově patří bezesporu k významným objevům české archeologie. Zdejší sídliště bylo součástí rozsáhlého komplexu, zahrnujícího rozlohu asi 40 hektarů. Stavba byla mohutně opevněna valy a příkopy i zdmi z nepalovaných cihel; součástí komplexu byly rovněž dílenské objekty nebo dokonce vytápěné lázně, což svědčí o trvalejší římské přítomnosti.

NIKOLI JEN NA SKOK

Při daném stavu znalosti se nejdříve zdálo, že římská přítomnost se v rámci našich geografických hranic omezovala výlučně na jižní cíp Moravy. Během dalších let ale přišly velmi pozoruhodné objevy táborů v Brně – Modřicích, v roce 2001 nejsevernějšího známého římského tábora v celém regionu v Olomouci-Slavoníně (ležícím zhruba o 70 km severněji než všechny dosud objevené) a v loňském roce byl již údajně potvrzen římský tábor také v Pravčicích na Kroměřížsku.

Celkově dnes známe asi 30 objektů na 15 českých lokalitách, které by mohly být někdejšími římskými tábory. Zajímavé přitom je, že početně převažují velké a naopak malé tábory nad středně velikými (o rozloze asi 4–8 ha). Zástavba pochodových táborů byla především stanová, proto se bohužel nedochovalo mnoho obytných staveb. V oblasti Mušovska byla římská vojenská přítomnost poměrně významná, neboť tato oblast hrála důležitou roli v politice říše. Dá se proto očekávat, že se tady nacházelo mnohem více táborů. Je tedy zcela zřejmé, že římská vojenská přítomnost na našem území nebyla až tak epizodickou záležitostí, jak se dříve předpokládalo.

POD VLIVEM NEJMOCNĚJŠÍCH

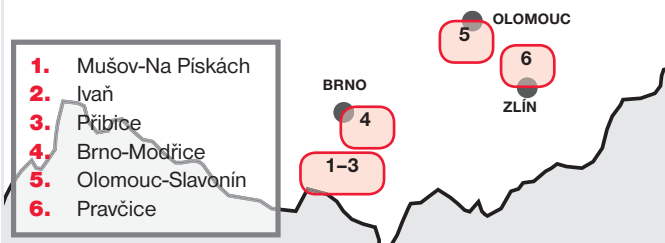
Nevíme přesně, jak hluboko římské legie při obou zásadních událostech v roce 6 př. n. l. a v době Markomanských válek do Čech pronikly. Není také jisté, nakolik významné bylo v celkovém rozsahu území dávných Čech pro

KAM AŽ DOŠLI ŘÍMANÉ?

Archeologové pátrali i po jakémkoliv dokladu přítomnosti římských vojsk během tažení proti Marobudovi v roce 6 n. l. Dlouho byly za takové stopy pokládány nálezy u Mušova. Dnes se však jejich přiřazení k této události spíše zpochybňuje. Podle historika Patercula se obě části římského vojska, směřujícího do Čech, od sebe nacházely jen ve vzdálenosti několika denních pochodů a od nepřítele asi na 5 denních pochodů. Vezmeme-li v úvahu, že římské legionáři ušli za den i hodně přes 20 kilometrů, **není vůbec jisté, zda pronikli dostatečně hluboko na naše území.**

Někteří historici se domnívají, že se Římané nedostali dál než do oblasti Podunají (načež se obě vojska měla spojit a vtrhnout společně do Marobudovy říše), takže by se na území Čech vlastně ani nepohybovali (snad s výjimkou průzkumných oddílů, které však nezanechají prakticky žádné archeologické stopy). Mezi mnoha teoriemi o průběhu celého tažení nechybí dokonce ani názor, že je třeba Paterculovu zprávu kriticky přehodnotit a že **celé tažení vlastně zůstalo jen ve fázi neuskutečněných příprav.**

Římské tábory byly v posledních dvou desetiletích let nalezeny v těchto lokalitách na území České republiky

římské vojensko-strategické plánování; konečně nevíme ani to, jak hluboké předmostí si v nitru necivilizovaného „barbarika“ legionáři vytvořili. Ať již na nové objevy římských pochodových táborů pohlížíme jakkoliv, jednomu zjevnému faktu se vyhnout nemůžeme. Naše území nikdy nepatřilo – v tomto ohledu se chce říci bohužel – pod přímou správou této ohromné starověké říše; germánské obyvatelstvo zde žijící však tvořilo nedílnou součást v kontextu jeho zahraniční politiky. Naši nejstarší slovanští předkové přišli na území Čech až v době, kdy západní římská říše již neexistovala. Přesto jsme i my dnes v přeneseném smyslu dědici antické kultury a vzdělanosti, jejíž základy položil antický Řím – říše, jejíž moc dosáhla přinejmenším až na Moravu. ■

Fyzická připravenost římských vojáků byla mimořádná, ale ve střetu vojsk rozhodovala skvělá organizace

